

Alevilik, Damal'da Cem Töreninin Uygulanması Ve Zakirlik

Alevilik, Cem Ceremony In The Damal And Zakirlik

Derya YILDIZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bölümü, Ardahan/Türkiye

ÖZET

Alevî kavramı, “Ali’ye mensup”, “Ali’ye ait”, “Ali soyundan gelen”, “Ali taraftarı” ve “Ali’yi sevip sayan, ona bağlı olan” gibi anlamlara gelmektedir. İslâm tarihinde Alevilik, Hz. Ali’yi sevme, ona saygı gösterme ve her hususta ona bağlı olma anlamlarına gelmektedir.

Bir başka deyişle Alevilik Hz. Ali ve onun temsil ettiği Peygamber Efendimizin soyu olan Ehl-i Beyt imamlarına yani on iki imamlara bağlılıktır. Bundan dolayı Alevilik inancı İslam dinin içindedir ve İslam dininden ayrı düşünülmesi mümkün değildir.

Alevilik-Bektaşî topluluklarının en önemli ritüellerinden birisi olan cem töreni sosyal ve kültürel boyutlu dinsel bir tören olma özelliği göstermektedir. Cem Alevilerin toplu olarak icra ettikleri ibadetin adıdır. Cemin kelime kökeni Arapça bir kelime olup toplanma, birikme, bir araya gelme manasına gelmektedir. Cem törenlerinin kaynağı yine bir cem çeşidi olan Kırklar Cemî’dir. Cem törenleri Alevî topluluklarında büyük önem arz etmekte ve genel olarak Alevîliğin temelini oluşturmaktadır.

Alevî-Bektaşî geleneğinde uygulanan cem törenlerinin başlangıcı hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Cem törenleri Alevî topluluğunun önderi konumunda olana dede adı verilen kişiler yönetiminde on iki hizmet sahiplerince belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Ancak bazı durumlarda bu cem törenleri Analar tarafından da yürütülebilmektedir. On iki hizmet kavramı Hz. Ali soyundan gelen on iki imamı temsil eder ve cem törenlerinin olmazsa olmazlarıdır. Cem törenleri yılın değişik dönemlerinde ve çeşitli amaçlarla düzenlenmektedir.

Alevî-Bektaşî geleneğinde, on iki hizmet sıralaması içerisinde yer alan zakirlik hizmeti, cemlerin temel unsurlarından birisidir. Zakirlik hizmetinin yerine getiren kişiye Zakir denmektedir. Zakir, cem töreni süresince dedenin hemen yanı başında oturur ve saz eşliğinde söylediği nefeslerle cem töreninin yürütülmesinde dedeye yardımcı olur.

Çalışmamızda cem kavramı, cem töreninin uygulanışı, on iki hizmet sahiplerinden olan zakirlik kavramı genel hatlarıyla açıklanmış daha sonra cem töreninin Damal yöresinde uygulanış biçimine değinilmiştir.

Konunun netleşmesi için önce “cem”in kelime ve terim anlamları üzerinde durulmuş, sonra gelişim sürecine ve geliştiği yöredeki kültürel unsurların, bu kültür ortamının cem töreninin uygulanış biçimine etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşî-Alevî, cem, Damal Alevileri, Damal’ da cem töreni, zakir.

ABSTRACT

Alevî means that such as “belonging Ali”, “descendant of Ali”, “follower of Ali” and “respecting and loving Ali”. Alevilik in Islamic history, means that loving, respecting and belonging Hz. Ali in all situations.

In other words, Alevilik means belonging Hz. Ali and the twelve imams who are descendants of the prophet. Due to this, Alevilik is covered by Islam and cannot be thought that is seperated with Islam.

Cem ceremony that is one of the most important rituals of Alevî-Bektaşî communities, is a cultural religion ceremony. Cem is a worship that is joined by Alevî community. Cem means mustering and being a community as a word, and is coming from Arabic. Kırklar Cem’i ceremony that is a kind of Cem, is scource of Cem ceremonies. Cem ceremonies are very important for Alevî communities and is base of Alevilik.

There isn’t enough information about Cem ceremonies that are worshiped at tradition of Alevî-Bektaşî. Cem ceremonies is worshiped by people called Dede, who is leading the ceremony community and twelve servants. But sometimes, Cem ceremonies can be worshiped also by Anas. The twelve servants are twelve imams, who are descendants of Hz. Ali, and necessarily. Cem ceremonies are arranged for various situations in different period of year.

Zakirlik sevice is one of the base ingredients of tradition of Alevî-Bektaşî in twelve services sequence. Zakirlik is serviced by a person as called Zakir. Zakir sits next to Dede during Cem ceremony, and supports him with instrument accompanied breaths.

In our study, Cem, Cem ceremonies, Zakirlik, one of the twelve services have been explained in general, and later then Cem ceremony activities in Damal have been explained.

For making clear, firstly Cem meaning as a word have been emphasized, and later then developing period of cem ceremony and developed native elements effects on Cem ceremony and activities have been explained.

Keywords: Bektaşî-Alevî, cem, Damal Alevîleri, cem ceremony in Damal, zakir

1. GİRİŞ

Tarih boyunca İslam dinin sosyal siyasal kültürel ve daha başka nedenlerle farklı yorumlanması sonucunda çeşitli dini ekoller ve anlayış ortaya çıkmıştır. Toplumlarda görülen dini çeşitlilik din ile kültürün birbirini etkilemesiyle meydana gelen değişimin zamanla bir inanç sistemi haline dönüşmesinden kaynaklanır.

Alevilik dini düşünce ya da mezhep ya da tarikat gibi farklı isimlerle adlandırılrsa da Alevilik tarih boyunca süregelen bir olgudur. Alevî olarak adlandırılan grupların dini anlayış ve yaşam tarzları konusunda farklı değerlendirmeler yapılmakla birlikte, özü itibarıyla Alevîliğin İslam dini içerisinde bir anlayış biçimi olduğu düşünülebilir.

İslam tarihinde Hz. Ali'yi sevme, ona saygı gösterme ve her hususta ona bağlı olma; mezhepler tarihinde Hz. Aliyi en üstün sahabe görme ve Hz. Muhammed'den sonra onun ve Allah Resulü'nün tayini ile Müslümanların başına halife olması gerektiğini kabul etme anlamına gelen bir kavramdır.

Alevîlerin, dinsel ritüellerini gerçekleştirmek amacıyla dini liderleri olan dedenin önderliğinde, kadın-erkek birlikte gerçekleştirdiği ve içinde On İki Hizmet'in, müziğin ve semahın bulunduğu dini toplantılar cem olarak adlandırılmaktadır. Cem, camii ile aynı kökten gelmekte olup sözlük anlamı bir araya gelmek, toplanmaktır Cem olayının kökeni Muhammed Peygamber'in Miraç dönüşü uğradığı Kırklar Meclisi'ne dayandırılmaktadır

Cem ile ruhani olarak Allah'a ulaşmak, Allah'ın emirlerini cehennem gitme korkusundan arındırılmış şekilde yerine getirmek Alevî toplumunun arzusudur. Alevîler için, Allah'a ulaşmak, O'ndan korkarak değil; O'na gönül ilişkisi ile bağlı kalmayla gerçekleştirilebilir. Cemin temel amacı; insanların olgunlaşması, insanların insan – ı kâmil olmasına vesile olmaktadır.

Alevîlerin cem ibadetinde yaptıkları semah Allah'a yaklaşmanın diğer bir önemli adımıdır... Dede'nin karşısında dönerek yaptıkları inanç ritüelidir diyebiliriz. Dedenin önünde üç mum yer alır ve yer alan bu üç mum da Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi sembolize etmektedir. Cemde “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali ”üçlemesi yer almaktadır.

Cemin bir diğer olmazsa olmazlarından biri de zakirlerdir. Zakir cemde on iki hizmette yer alan telli kuran bellenen bağlamayı çalıp söyleyen ve cemaati aşka getiren, ali sevgisini insanın içinde hissettiren hizmet sahibi kişidir.

2. DAMAL'IN TARİHİ

Damal yöresinde Alevî yerleşimi, kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda 23 Ağustos 1514'te Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasında geçen Çaldıran savaşı sonrasında dayanmaktadır. Savaş sonrası yaşanan sıkıntılardan dolayı yöre halkının hemen hemen hepsi Maraş, Malatya ve Sivas civarından kaçarken bu bölgeden geçtikleri sırada yörenin ormanlık olması sebebiyle korunaklı gelmiş ve halk burada kalmaya karar vermişlerdir. Hatta o dönemler de Damal coğrafyası “Meşe Ardahan” diye geçmektedir.

Tarihte Ardahan- Posof Sancaklarına bağlı Kur'a ya da Meşe Ardahan adı ile anılan Damal ilçesi, Ardahan ile Posof ilçesi karayolu üzerinde kurulmuştur. İlçe batı ve güneyde Hanak ilçe sınırı, doğuda Çıldır ilçe sınırı ve Gürcistan sınırı, kuzeyde de Posof ilçe sınırı ile çevrilidir. Arazi engebeli olup her tarafı tepelerle çevrili, yılın yedi ayı karlarla kaplı kuzey batısında kar ve dumanıyla ünlü Ilgar Dağı doğusunda Sivridağ ve Keldağ' ın yer aldığı tipik bir Doğu Anadolu ilçesidir.

Yörede karasal iklim hüküm sürmektedir. Yağış ülke ortalamasının altındadır. Damal ilçesinin ekonomisi genel hatlarıyla hayvan besiciliğine dayanmaktadır Damal ve yöresine ait kadınların günümüz giysilerine benzemeyen otantik giysileri vardır. Yörede Orta Asya'dan günümüze kadar kendine özgü ve

tek örnek olan kadınların giyindikleri giysiler bugünde Halk Eğitim atölyesinde plastik bebeklere giyindirilmekte olup, çeşitli ödüller almıştır.

Nüfusun geneli Türk olup azınlık nüfus yaşamadığından dil ve din ayrımı yoktur. 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre 1960'li yıllar sonrası ülkemizde yaşanan köyden kente göç furyası eğitimin, işsizliğin, iklim koşullarının olumsuzluğu tarım arazisinin yetersiz kullanımı, hayvancılığın besi, üretim, pazarlama koşullarının ilkel ve plansızlığı sonucu ilçemizi de etkilemiş olup bu gün ilçe nüfusunun çok azı göç etmemiş durumdadır.

Ardahan Alevilerinin ezici çoğunluğu Kızılbaş Alevileridir; yalnız Saskara (Koyunpınar) Piklop (inceder) ve Kerkeden'de hem Kızılbaş Aleviler (Erkanlı ve Yol evladıdır.) hem de Bektaşî Aleviler (Pençeli ve Bel evladıdır.) vardır. Saskar, Piklop, Kerkeden 1900'e kadar tümüyle Kızılbaş Aleviyken, sonradan Kızılbaş ve Bektaşî Alevi olmuştur. Köylerde ocak, dedelik sistemi inanç olarak çok etkindir. Alevi din adamı olan dede Ardahan'daki yirmialtı Kızılbaş köyünden yirmiye yakınında bulunmaktadır. Çimliçayır, Fayatlı, Çat başta olmak üzere yedi Alevi köyünde dede ailesi yoktur. Damal ve Hanak'taki dede ailelerinin çoğu Gözükızıl, Ağuçan Ocağındandır, Maraş-Dersim-Antep-Erzincan yörelerindeki dede ocaklarıyla (Gözükızıl, Ağuçen-Ağuçan...) birdir. Dede ailelerinin çoğu Türkmen kökenlidir, Erzincan-Dersim (Tunceli) yöresinden gelen dede ailelerinin çoğu da Zaza kökenlidir.

Burada yaşayan halk Oğuz Türkmenleridir ve zamanla Türkmen halkı olarak adlandırılmıştır.

Türkmenler iki koldan oluşmaktadırlar. Bu kollardan birisi Bektaşî Kolu diğeri ise Hüseyinli Kolu'dur. Yöre halkı her iki kolun karışımından meydana gelmiştir ve bir arada yaşarlar. Geneli Hüseyinli-Bektaşî olan Alevilik inancındaki yöre halkının kadın giysileri Orta Asya'dan gelen eski Oğuz geleneğini yaşatmaları bakımından dikkate değer yönüyle Doğuda Tanrı Dağlarından Batıda Tuna boylarına kadar uzanan topraklar Türk kültür birliğinin kanıtıdır.

2.1.Damal Alevilerinin İkamet Ettiği Köyler

Eskikılıç(Kirpeşen), Obruca (Çıkara), Üçdere, Kalonder Dere, Aşağı Gündeş, Yukarı Gündeş, Seyitveren, Tepeköy, Otağköy (Erzede), Burmadere (Sort), Dereköy, Damal (Yukarı Damal), Aşağı Damal, Küçük Damal, İkizdere (Sonu) dir.

Damal'da zakirlik ve cemin uygulanışı adlı araştırmamızı yaparken alevi dedesi Ali Ekber Göktekin(70) ve Dereköylü zakir Cafer Avalar(58) bize her konuda yardımcı olmuş ve kaynaklık etmişlerdir.

3.BEKTAŞİLİK

Hacı Bektaşî Veli (1209-1270)'nin ölümünden sonra onun halifesi olan Balım Sultan tarafından kurulan Bektaşîlik, özünde Hz. Ali ve On iki İmam sevgisini barındırır. Dedegan (Çelebiler) ve Babagan olmak üzere iki kola ayrılırlar. Dedegan kolundan olanlar kendilerine alevi derler. Bunları idare eden dedeler Kızıl Deli, Sultan, Akyazılı Sultan, Hacim Sultan soyundan geldiklerini söylerler. Bu kola ancak anne ve babası alevi olanlar dâhildir.

Babagan kolunun ruhani başkanı "Dede-Baba"dır. Hacı Bektaşî velini postuna oturur. Babaları ve dedeleri o tayin eder. Bektaşîlikte ana babadan gelme şartı aranmaz. Dereceyi hak edenler kazanır. Alevilikle en büyük ayrılığı budur. (Kaya, 2014, s. 166).

Bektaşîlik tarihsel süreç içerisinde çeşitli adlar altında Anadolu'ya taşınmış ve temelleri 1220'li yıllarda Hünkâr Bektaş Veli ile atılmış, daha sonra da başta Balım Sultan olmak üzere yol önderleri tarafından geliştirilip kurumsallaştırılmıştır. Bu tarikata mensup kişilere Bektaş denir.

Yapılan bazı çalışmalarda Alevilik ve Bektaşîlik birbirinin yerine kullanıldığı gibi Alevi-Bektaşîlik şeklinde de kullanılmaktadır. (Özdemir, 2012).

4.ALEVİLİK

Hem dini, iktidai ve tasavvufi hem de siyasi olarak Hz. Ali'ye bağlı olan , İslam tarihinde; Hz. Ali soyundan olan bu zümre Emevi ve Abbasi iktidarına karşı çıkmış III. Halifenin öldürüldükten sonra

“aleviyye”, “aleviyyün” olarak adlandırılmışlardır. Son yıllarda aynı soydan olanlara değil onlara gönül vermiş olanlara da bu sıfat verilmiştir. (Kaya, 2014, s. 64).

Peygamber Efendimiz Hz. Ali için şöyle buyurmaktadır: “ Hz Ali’yi sevmek Hz. Muhammed’i sevmektir. Hz Ali’ ye buğz etmek Hz. Muhammed’e buğz etmektir.

Bektaşilik genelde şehirde yaşayan ve Osmanlı’ya yakın Şiiler için, Kızılbaşlık ise kırsal kesimde yaşayan Şiiler için kullanılmıştır. Arapçada “Ali’ye ait olan, Ali’ye mensup” anlamlarına gelen Alevi kavramı ise Anadolu da dâhil olmak üzere dünyanın her yerinde Hz. Ali’nin soyundan gelen insanlar için yani şerifler ve seyitler için kullanılmıştır. Bu kullanım bugünde devam etmektedir.

İslam Mezhepler Tarihinde Alevilik, “Hz. Ali’yi sevmek, saymak ve ona bağlı olmak” anlamlarında kullanılmıştır. Hak-Muhammed-Ali yoluna girerek Hz. Ali’yi seven, sayan, ona bağlı olan, Aleviliğin koşullarını yerine getiren kimseye “alevi” denir. (Acat, 2014, s. 455).

4.1.Alevilikte Dört Kapı, Kırk Makam

Sufi bir gelenek olması dolayısıyla Alevilik ve Bektaşilikte Allah’a yakınlaşmanın yolu Dört Kapı, Kırk Makam düşüncesinden geçmekte ve bunlar şu şekilde sıralanmaktadır.

Şeriat Kapısı ve Makamları: İman etmek, ilim öğrenmek, ibadet etmek, haramdan uzaklaşmak, ailesine faydalı olmak, çevreye zarar vermemek, Peygamberin sünnetlerine uymak, şefkatli olmak, temiz olmak. Müslümanlar için nefsi temizlemek için bu kapıdan geçmek gerekir.

Tarikat Kapısı ve Makamları: Tövbe etmek, mürşidin isteğine uymak, temiz giyinmek, iyilik yolunda savaşmak, hizmetli olmak, haksızlıktan korkmak, ümitsizliğe düşmemek, ibret almak, nimet dağıtmak.

Marifet Kapısı ve Makamları: Edep, kötü duygu ve düşüncelerden uzak olmak, perhizkarlık, sabır ve kanaat, hayâ, cömertlik, ilim, hoşgörü, özünü bilmek, Ariflik.

Hakikat Kapısı ve Makamları: Tevazu, kimsenin ayıbını görmemek, yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememek, Allah’ın her yarattığını sevmek, tüm insanları bir görmek, birliğe yönelmek ve yöneltmek, gerçeği gizlememek, manayı bilmek, sırrı öğrenmek, Allah’ın varlığına ulaşmak. (Uçar, 2006, s. 35-36).

4.2.Alevi Ocakları

Aleviliğin temel kavramlarının başında dedelik ve dede aileleri olan ocak örgütlenmeleri gelmektedir. Geleneksel olarak her Alevinin mensubu olduğu bir ocak bulunur. Geleneksel anlamda Alevi inanç sisteminin işleyişinin yanı sıra Alevi cemaatinin sosyal ve hukuki yapılanmasının da merkezinde ocaklar bulunur. Alevilikte ocak kavramı; dede, seyyid, pir, mürşid, rehber gibi adlarla da anılan dinsel hizmetleri gören kişilerin ailelerini, soylarını nitelerek üzere kullanılan bir kavramdır. Bu ailelerden gelenlerin bir dede ocağından geldiklerini de belirtmek üzere ocakzâde kavramı da kullanılmaktadır

Ocak, Anadolu halk inançlarında büyük yer tutar. Ocak kültürü, ateş kültürü ile birlikte değerlendirilir. Ocak, sözcüğü eski metinlerde ve daha sonraları “soy ve sülale” anlamında da kullanılmıştır. Alevilikte “Ocak” olarak nitelendirilen terimle anlatılmak istenen dinsel hizmetleri gören Dedelerin aileleridir.

Alevi ocakları Alevi toplum yaşamının bütün alanlarına müdahale eden, taliplerinin sosyal yaşamlarını biçimlendiren bir ruhani gücün otoritesi etrafında kenetlenmiş sosyal örgütlenmelerdir. Alevi ocak sistemi aynı zamanda bünyesinde kadim sırlar saklayan ve bu sırları, kendi kurumsal yapısı içinde yetiştirdiği ‘İnsan-ı kâmil’ler aracılığı ile sonraki kuşaklara aktaran bir gizem okuludur.

Alevi ocakları her türlü ekonomik ve finansal dağıtım, paylaşım örgütüdür. Hukuksal denetim Cem’ler vasıtasıyla yapılır. Çocukların eğitim ve gelişimi planlanır. Aile kurumu (Yol-Erkan hükümlerine göre musahiplik yöntemiyle) denetlenir. Ocaklar arası hiyerarşik iletişim sağlanır. Ortak Erkan-name doğrultusunda fikir alışverişi yapılır. Kısacası tüm toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik ve inançsal işleyiş ocaklar tarafından organize edilerek halka, liyakat ve eşitlik esasına dayanarak iletilir.

Abdal Musa Sultan Dergâhı(Antalya) , Ağu İcen Ocağı (Tunceli), Koca Seyyid Dergâhı (Elazığ), Baba Mansur Ocağı (Tunceli), Seyyid Battal Gazi Dergâhı (Eskişehir), Garip Musa Ocağı (Sivas),Hıdır Abdal Ocağı (Erzincan), Piri Baba Ocağı (Amasya), Kara Pirbad Ocağı (Sivas), Koca Leşker Ocağı (Erzincan), Pir Sultan Ocağı (Sivas) , Hacım Sultan Ocağı(Uşak) Sultan Sinemil Ocağı (Kahramanmaraş), Sücaettin Veli Dergâhı (Eskişehir), Şah İbrahim Veli Ocağı (Malatya), Şeyh Hasan Ocağı (Malatya), Üryan Hızır Ocağı (Tunceli), Seyyid Nesimi Ziyareti (Muş), Kul Himmet Ocağı(Tokat).

Karaca Ahmet Sultan Dergâhı (Üsküdar), Şahkulu Sultan Dergâhı (Göztepe), Erikli Baba Dergâhı (Kazlıçeşme), Garip Dede Dergâhı (Küçükçekmece), Yenibosna Cemevi/Cem Vakfı Genel Merkezi (Yenibosna), Nurtepe Cemevi (Nurtepe), Alibeyköy Cemevi (Alibeyköy), Okmeydanı Cemevi (Okmeydanı), Gazi Cemevi (Gazi Mahallesi), Kartal Cemevi Vakfı (Kartal), Aydınlıköy Cemevi (Tuzla).

5.DAMAL'DA GÖZÜKIZIL OCAĞI

Ardahan Türkmenleri, Dulkadirli (Maraş Türkmenleri) boyundan gelmektedir. Atabeyler çağında Maraş civarından göç etmiş, Hanak'ın Çat, Çimliçayır, Danedan, Fayatlı, Kerkeden, Piklop, Saskara, Virana-Nakalaköy köyleri ile Damal'ın Aşağı Damal, Aşağı Gündeş, Çıkora, Dereköy, Erzede, Kalender Deresi, Kirpeşen, Küçük Damal, Samuthev, Seyit-Virani/Seydören, Sors, Tepeköy, Yukarı Damal ve Yukarı Gündeş köylerine yerleşmişlerdir.

Tarihi sürece ve verilen bilgilere bakıldığında Gözükızılılar merkezi Gaziantep ve Kahramanmaraş olmak üzere önce Ardahan'a oradan da Sivas'a uzanan bir bağ oluşmuştur. Gözükızılıların Gaziantep ve Maraş'tan göçtüklerinin bir diğer kanıtı ise ocak sistemindeki ilişkilerine bakıldığında görülmektedir. Bu bağın oluşumu ocak sistemi içinde gördüğümüz 'El ele, el Hakk'a' düsturudur. Ocaklar hem kendi içinde hem de diğer ocaklarla sistemli bir şekilde bu inançla birbirine bağlıdır. Damal bölgesinde de bu sistem şu şekilde kurulmuştur: Gözükızıl ocağı Pir ocağıdır. Gözükızıl Ocağı'nın mürşit ocağı Gaziantep'te bulunan Musa Kazım Ocağı, rehber Ocağı ise Kahramanmaraş'ta olan Sinemilli Ocağı'dır. (İsmail Çelik, Oburcak köyü). Bu şekilde de günümüze kadar gelmiştir.

Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden Türk boyları eski inanç ve uygulamalarını da beraberlerinde getirerek yaşatmışlardır. Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bölgelerden biri de Ardahan'dır. Ardahan ve özellikle Damal ilçesi Alevilik inancının yaşatılması bakımından önemli bir yere sahiptir. Başka inanç mensuplarınca "Alevi" ya da "Türkmen" olarak adlandırılan bölgedeki Aleviler, Ardahan'ın Göle, Hanak ve Damal ilçelerinde yaşamaktadır. Ancak Alevi nüfusu yoğun olarak Damal ilçesinde yaşamaktadır. Bölgedeki Aleviler çoğunlukla burada güçlü olan Alevi ocağının etkisiyle "Gözükızılılar" olarak tanımlanmaktadır. (Akyol, 2017).

6.AYİN-İ CEM

Aleviliğin en önemli ibadetlerinden biri cem ibadetidir. Cem, kelime olarak birleşme, birlik olma, bir araya gelme ve gönülleri birleme demektir. Alevi inancında ibadet için cem olma, bir araya gelme amacından yola çıkarak, bütünleşme anlamında kullanılır. Cemde yapılan her hareketin, söylenen her sözün inançsal, kültürel ve toplumsal olarak sembolik anlamları vardır. Cem; özgürlük, eşitlik, ibadet ve sevgi yeridir. Hak Muhammed Ali muhabbeti yapma yeridir.

Cami ile aynı kökten türemiştir. Eskiden cemler ya Bektaşî tekkelerinde yahut Kızılbaş köylerinde pir evlerinde yapılırdı. Bazı köylerde cem için inşa edilmiş mescitlerde de cem tutulduğu olurdu. Aleviliğin kentleşmesi ile cemler, cemevi verilen ibadethanelerde yapılır olmuştur. Cem ibadetleri genellikle perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde icra edilir.

Cem törenlerinin geleneksel amacı birçok yerde "ibadet, hukuki sorgulama, bilgilendirme ve eğitim" olarak ifade edilmiştir. Son zamanlarda hukuki sorgulama terk edilmiş, ibadet yönü ağırlık kazanmıştır. Cemin aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutları vardır. Alevi yaşama tarzındaki kadın-erkek eşitliği ve birlikteliği cemde yansır. Aslında orada "kadın" ve "erkek" yoktur, cinsiyet yoktur. Herkes bir candır, herkes "ayin-i cem erenleri" dir.

12 hizmet esasına uyularak yapılan törenlerde çeşitli düşünce ve inancı temsil eden beş post vardır.

Beyaz post: Yaradan'ın (nur) kudret elini temsil eder ve Allah'ı simgeler.

Sarı post: Nübüvveti (güneş) temsil eder ve Hz. Muhammed'i simgeler.

Yeşil post: Velayeti (ay) temsil eder ve Hz. Ali'yi simgeler.

Kara post: Pir-i Beşareti (yıldız) temsil eder ve Ahmed Yesevi'yi simgeler. Türkistan postudur.

Gök post: Mürşid-i emanet (cevher) temsil eder ve Lokman Perende'yi¹ simgeler. Horasan postudur. (Kaya, 2014, s. 137).

6.1.Cemin Kökeni

Alevi geleneğine göre cem ibadeti Kırklar cemine dayanır. Hz Muhammed(s.a.s) Miraç dönüşü Kırkların arasına katılır. Ancak bu katılma kolay olmaz. Peygamber sıfatıyla içeri giremez fakat “hadim-ül fukara²” olarak aralarına girer. Bu sembolik anlatımın anlamı şudur ki, Kırklara katılmak, ceme girmek için insanın tüm üstünlüklerinden, mevki ve makam göstergelerinden arınmış olması gerekir.

Kırklar arasında Şah-ı Merdan Ali, Selman-ı Pak ve diğer erenler bulunmaktadır. Cem erenlerinin on yedisi kadındır. Bunun anlamı şudur ki, cemde kadın ve erkek, kendi cinsiyet özelliklerinden uzaklaşarak, bacı ve kardeş vardır.

Hz. Muhammed ulunuz kimdir diye sorunca, Kırklar “Bizim küçüğümüz, büyüğümüz yoktur. Küçüğümüz de uludur, büyüğümüz de uludur. Birimiz kırkımız, kırkımız birimizdir” derler. Buna nişan istetince Ali kolunu uzatır, içlerinden biri “destur” diyerek bıçakla kolunu çizer. Kolundan bir damla kan gelir, o sırada Kırkların kollarından da birer damla kan gelir. Burada eşitlik, özde aynılık anlatılmaktadır. Hz. Muhammed bir üzüm tanesini ezer ve suyunu Kırklara pay eder. Cem erenleri paylaşmayı eşit olarak gerçekleştirirler. Üzüm suyunu içen Kırklar “Ya Allah” deyip semaha dururlar, Hz. Muhammed'de onlara katılır. Semah ruhun yedi kat gökte yükselmesini, Hakk'a yönelmesini simgeler. Semah bu anlamda dinsel içeriklidir ve yöreden yöreye, gruptan gruba değişiklikleri ifade eden kültürel motiflere sahiptir.

6.2.Cemevi

Cemevi, cem ibadetini yapıldığı yere verilen isimdir. Burası meydan yeri olarak nitelendirilir. Kırsal bölgelerde cem ibadeti büyükçe bir evde, varsa cem evinde yapılır. Şehirlerde ise günümüzde gerek Anadolu'da gerekse Avrupa ve dünyanın çeşitli yerlerinde inşa edilen cemevlerinde yapılmaktadır. Cemin yapılması için aslında özel bir mekâna gerek yoktur. Ceme uygun her yerde cem ibadeti yapılabilir.

6.3.Cem Çeşitleri

Cem törenleri değişik isimler altında ve değişik nedenlerle yılın belirli zamanlarında yapılır.

İrşad Cemi: İrşad cemi kısaca yeni yetişen gençleri eğiten, yolun kurallarını gösteren, cemde nasıl davranacaklarını bildiren, duaları öğreten, insanların birbirleri ile nasıl kaynaşacağını sağlayan, Alevilik hakkında bilgilendirme yapan bir cemdir.

Koldan Kopma Cemi: Bu cem, Alevilikte Halk mahkemesinin işlediği, toplum içinde sosyal sorunların karara bağlandığı, toplumsal suç işleyenlerin müşküllerinin görülüp giderildiği, daha birçok konuyu kapsayan bir cem biçimidir. Bu cemde tüm ihtilafları Dede, Pir veya Mürşid katılanların çoğunluğunun da onayladığı kararı uygular. Verilen karar herkes için geçerlidir.

Müşahiblik Cemi: Alevilik, güçlü ahlak sistemine dayanan, eşitlik ilkesini, paylaşımı ve sosyal adaleti kendi bünyesinde barındıran bir inanç biçimidir. Hamı kendi içinde olgunlaştırarak, “İnsan-ı kâmil” olmaya yönelik yoğun çaba ve çalışma içine girer. Aileleri birbirleri ile kaynaştırıp dayanışmayı sağlayan bir öğretiyeye sahiptir. İşte bunun adı iki ailenin Müsahib olmasıdır. Yani iki aile bireylerinin ilke birliği, yaşam birliği ve daha da ileriye giderek kardeşlik anlaşmasının müşahiplik vesilesiyle

¹ Bektâş-ı Velî, daha çocukken ilim öğrenmesi için ailesi tarafından Şeyh Lokmân-ı Perende'ye teslim edildi. Lokmân-ı Perende, Ahmed-i Yesevi hazretlerinin halifelerinden olup, zâhir ve bâtin ilimlerinde çok derinleşmiş idi.

² Hadim'ül fukara: Fakirlere hizmet eden.

ikrarlaşmasıdır. Alevilik’de Müsahib olmadan önce belli olgunluk aşamaları vardır. İki aile kurban keserek müsahip olurlar. Onların yedi kuşak çocukları evlenemezler.

Hız. Ali’nin bir sözünde: “insanların en âcizi bir hayat yaşayıp ta dost edinmeyenlerdir. Ondan daha âcizi ise edindiği dostu kaybedenlerdir.”

Lokma Cemi: Adına Lokma cemi dediğimiz cem, kulun kula razılık cemidir. Bir helalleşme cemidir. Adak Kurbanları, Adak yemekleri bu cemde yapılır. Baba, anne veya bir yakın akrabası Hakk’a yürüyen kişi, ilk üçüncü günü bir yemek verir. Yedinci ve kırkinci günü tekrar bir yemek verilir. Bu her üç yemeği sunmak gelenektir. Daha sonra aynı yıl içinde dardan indirme cemi yapılır. Bu cemin belli bir günü yoktur.

Abdal Musa Cemi: Abdal Musa, Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin kerametler gösteren önemli halifelerindendir. Abdal Musa, Alevi ve Bektaşiler’de saygı ile anılan “sultanlık” payesi almış, birçok kerametleri olan velilerden birisidir. Abdal Musa lokması ile toplum arasında ki ikilik giderilip, gönüller birleşir. Bu cemlerde köy halkı bir araya toplanır. Dargınlar, küsler barışır, komşular birbirlerine lokma verirler.

Görgü Cemi: Alevilikte görgü cemi özellikle tüm kurallarıyla değişik yörelerde noksansız olarak tatbik edilir. Görgü cemine girebilmek için, Müsahibli olmak, adap ve ahlaka uygun olmak, düşkün olmamak, yani toplum içerisinde her hangi yüz kızartıcı bir suçu bulunmamak gerekir. Kişinin mevki ve makamı ne olursa olsun cemevinin eşiğinden adımını attıktan sonra, ceme katılan canlar kendi arasında bir fark gözetmemek ve Hak Muhammet Hız. Ali Birliğine inanmaktır. Bilindiği gibi Görgü ceminin bir diğer adı da Kırklar cemidir. Alevi inanç geleneği, Görgü ceminin kökenini Muhammed Peygamberin Miraç’tan döndüğünde Kırklar cemine alınışına bağlamaktadır.

Dardan İndirme Cemi: Bu cem Hakk’a yürümüş bir insanın sorgusunun görülmesidir. Ölen kişiyi çocukları ve vasisi dara durur, sorgusu yapılır. Sağlığında ağlattığı varsa güldürülür, kırdığı varsa gönlü alınır, borcu varsa ödenir.

6.4.Cemde On İki Hizmet

Hangi inanç sisteminde olursa olsun, insanların yaptıkları toplu ibadetlerde mutlaka belirli kurallar vardır. Alevilerde on iki hizmet diye adlandırdıkları ve cem süresi boyunca görevlendirilen insanlar tarafından uygulanan ritüeller bulunmaktadır. Buna göre hizmet sahipleri, cemin açılışından kapanışına kadar dede ile birlikte cem erkânının nizam içinde sonlanmasını sağlar. Her hizmetin bir anlamı vardır.

Bunlar sırasıyla:

Dede: Hız. Ali soyundan gelen Alevilerin dini önderleri konumunda olan kişilerdir. Dedelik babadan oğula geçer. Alevi dedeleri şu niteliklere sahip olmak durumundadırlar:

Bir ocaktan (ocakzade) gelmek, yani Evlad-ı Resul olmaları, hizmet veya keramet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir erenin soyundan gelen ocakzade bir aileye mensup olmak. Bilgili, eğitici ve terbiye edici olmak. Adaletli, ahlaklı ve örnek insani özelliklere sahip olmak. Temel inanç esaslarını ve uygulamayı gösteren “Buyruk” kitaplarında yazılı esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyuyor olmak.

Alevi dedelerinin geleneksel yapı çözülmenden önce başlıca işlevleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma,
2. Toplumu irşat etmek (aydınlatma) ve bilgilendirmek,
3. Toplumda birliği ve dayanışmayı sağlamak,
4. Sosyal ve dinsel törenleri (cem, cenaze, evlenme törenleri vb.) yönetmek,
5. Adaleti sağlamak, suçluları düşkün etmek,
6. İnancı ve gelenekleri yaşatmak ve aktarmak,

7. Kutsal güçleri nedeniyle maddi ve manevi sorunu olanların, hastaların başvuru yeri olmak. (Yaman, 2006).

Rehber: Dedenin yardımcısıdır, dedenin olmadığı yerde vekilidir. Dedenin yardımcısı dede soyundan gelen bir kadında olur. Cemi yöneten kadınlara ana denir.

Gözcü: Cem ayininin genel düzeninden sorumludur. Törene uygun davranmayanları uyarır, gerekirse ceza keser.

Çerağcı: Çerağ (delil) uyaran kişidir. Çerağı uyandırdıktan sonra dara durur ve duasını okur. Hünkâr Hacı Bektaş Veli buyurur ki: “Çerağ gibi doğru durmak, fitil gibi yanmak, yağ gibi erimek, ışık gibi nur saçmaktır.” Çerağ, bilgidir, bilginin, ışığı da aydınlanmadır, ilahi ışıktan feyz almaz. Hz. Mevlana’da der ki, “Bir mum eriyip gideceğini bildiği halde etrafına ışık saçmaktan geri durmaz. Ey insan! Sen ki yaratanın kudretiyle dopdolu iken neden geri durasın.” Bu sesleniş tüm insanlığadır.

Zakir: Sazıyla birlikte deyiş, duvazımam, miraçlama söyler. Hak aşığıdır. Zakirlerin piri Bilal-i Habeşi olarak kabul edilmektedir.

Süpürgeci: Meydanın temizliğinden sorumludur. Yaptığı temizlik semboliktir. Asıl yaptığı ortamda bulunan insanların kibrini nefretini kötü huylarını yok etmektir.

İbrikçi: El yıkama, tarikat abdesti aldırma, suyu dağıtma gibi hizmetleri yerine getirir.

Sofracı: Kurban kesmek ve yemek işlerinden sorumlu kişi.

Haberci: Cemin yapılacağını insanlara ileten, haberleşmeyi sağlayan kişidir.

Pervane: Semah dönenlere yol gösteren kişidir.

Meydancı: Cemde meydan görevlerini yapan, meydanın tertip ve düzeninden, araç ve gereçlerin hazırlanmasından, ısıtılmasından vb. sorumlu kişidir.

Bekçi (Kapıcı): Cemin dış güvenliğini sağlayan kişidir. Bazı yerlerde iki kişidir. Biri kapıdan dışarı bakar, diğeri kapıdan içeriye bakar, dışardan gelenleri içeriye bildirir.

6.5.Cemde On iki Hizmet Duvazı

Haktan bize nida geldi Pirim sana haber olsun Şahtan bize name geldi, Rehberime haber olsun.

Hak kuluna eyler nazar Dört kalıptan âdem dizer Zeval gelmiş cemi bozar Gözcü sana haber olsun. Bu yola giden kardeş bacıdır Kırklar güruhu Nacidir cem kilidi kapıcıdır Kapıcıya haber olsun. Mümin yolun yakın ister Münkirlerden sakın ister Delil yanmaz yağın ister Delilciye haber olsun. Mümini çekti meydana Münkiri sürdü zindana Tekbir verildi kurban, Kurbanıya haber olsun. Mümini çektiler dara Münkiri sürerler nara Hizmet verildi Selman’a, Süpürgeciye haber olsun. Gelin gidelim tarikata Kulak verelim marifete Talip girmiş hakikate Tarıkçıya haber olsun. Hak kuluna nazar eyler Hakkın kelamını söyler Mümin gelmiş mürvet diler Peyik sana haber olsun. Hak kuluna kıldı rahmet Sana niyaz Ya Muhammed Hizmet görüldü muhabbet Tezekere haber olsun.

Zakirin zikri saz ile Kuran okur avaz ile Mümin müslim niyaz ile Zakirlere haber olsun.

Yola giden haslar hası Mümin giyer Hak libası doldur ver engürün taşı Sakkacıya haber olsun.

Şah Hatayim varı geldi Varı geldi varı geçti Sefil bülbül zara düştü İznikçiye haber olsun.

7.ALEVİLİKTE CEM TÖRENİNİN UYGULANMASI

Cem ibadetinde; “ölmeden önce ölmek, hesaba çekilmeden önce hesabını vermek, ulu divana alını açık yüzü ak olarak, kul hakkıyla gitmemektir. Kul kuldand razı olursa Allah da kuldand razı olur.” Ve “döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığımız varsa güldürün” ilkesi gereğince; nefsi için ailesini boşayanlar, yalancı şahitlik edenler, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, vatan borcunu ödemeyenler, atasına evlatlık görevi yapmayanlar, komşusuna zarar verenler, kısaca zararlı kişiler ceme alınmazlar.

Cem töreni perşembeyi cumaya bağlayan akşam yapılır. Bunun sebebi eskilerde perşembe akşam ezanından sonra yeni gün başlardı. Buna istinaden cuma gecesi cem yapılır.

Ceme gelen can, en güzel giysilerini giyer ve ceme temiz ve pak bir şekilde gelir. Evi ve komşuları ile barışık olmalı, can incitmemelidir. Küskünlükler varsa barışılmalıdır ve ceme girmeden bu yapılmalıdır. Bedenin abdesti su ile nefsin abdesti gözyaşı ile aklın abdesti ilim ile ruhun abdesti aşk ve muhabbet iledir.

Canlar helal kazancından lokma yapar ya da ceme götüreceği bir yiyecek alır. Ve aile efradı ile ceme gelir, lokmasını lokmacıya, ayakkabılarını iznikçiye teslim eder. İçeri girerken de meydana niyaz eder, diz üstü oturur ve cümlenin niyazı yapılır³. Cemde konuşulmaz, edep erkâna uyulur. Ta ki dedenin destur verdiği cemin bitişine kadar.

Cem evinde cemaat (halk) toplanmıştır. Bütün hizmetliler yerini almıştır. Gözcü, cemaatin hazır olduğunu dedeye duyurur. Bunun üzerine Dede (pir) ceme girer. Cemaat ayakta dardadır. Dede meydana gelir, niyazını yapar ve dardaki cemaatin karşısında dara durarak şu duayı okur:

Bismişah Allah Allah! Geldiğiniz Yoldan, Durduğunuz Dardan, Çağırduğunuz Pirden Şefaata Göresiniz. Darlarınız, divanlarınız kabul ola. Muratlarınız hâsil ola. Dergâh-ı izzetine yazılmış ola.

Darına durduk, Ya Allah... Ya Allah... Ya Allah...

Divanına durduk, Yâ Muhammed... Yâ Muhammed... Yâ Muhammed...

Keremine sığındık, Yâ Ali... Yâ Ali... Yâ Ali...

Înâyet eyleyin, Yâ Oniki İmamlar.

Yol gösterin, Yâ On Dört Masumu Paklar.

Yardım eyleyin, Yâ On Yedi Kemerbestler.

Ceminize alın, Yâ Kırklar.

Bağışlanma, senin yüzü suyu hürmetine olsun, Yâ Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli.

Yâ Rabbi! Darlarımızı, divanlarımızı dergâh-ı izzetinde Kabul Eyle!

Gerçeğe Hû!

Dede, postuna niyaz eder ve makamına oturur. Cemaatin rahat oturmasını sağlar. Aydınlatıcı konuşmalarını(Güncel konularda veya tarihi konularda, aydınlatıcı konuşmalar yapar. Ceme katılanların her türlü sorularını yanıtlar)sonra ceme başlayacağını söyler ve cemaatten razılık ister.

Şöyle hitap eder:

Canlar! Yolumuz, rıza yoludur. Biz, sizi size teslim edeceğiz. Sizin özünüze, özünüzdeki Hakk'a teslim edeceğiz. Özünüzdeki Hak'la dar ve didar olacaksınız. Aranızda dargın ve küskün olanlar, üzerinde kul hakkı olanlar varsa, bilerek veya bilmeyerek hata ve günah işledi iseniz lütfen Hakk meydanına çıkınız ve özünüzü dara çekiniz. Yok, ise "Allah Eyvallah" deyiniz. Birbirinizden razı mısınız? Birbirilerinize haklarınızı helâl ediyor musunuz? Helal ediyorsanız "edeb erkân, sükûtu lisan, mü'mine nişan" (Düzgün oturun, konuşmayın ve barışık olduğunuza dair niyazlaşın anlamındadır). Bölgeden bölgeye, gruptan gruba bazı farklılıklar gösteren Cem ya da Ayn-ül Cem genel olarak şu sırayla gerçekleşir; On iki hizmet sahipleri Cem'de hazırlıklarını tamamlar. Cem erenleri evlerinde abdestlerini almış, temiz ve pak giyinmiş olarak gelirler. Dede posta niyaz eder ve oturur. Cem erenleri dedeye, rehber ve diğer canlara, niyaz ederler ve yerlerine otururlar. Dede cemin niçin yapıldığını, toplanma amaçlarını açıklar, kuralları hatırlatır, dargın, küskün varsa ortaya çıkmalarını ister ve herkesten razılık alır. Çerağcı tövbe duasını okur ve çerağı uyandırılır. Hizmet sahipleri (görgüye çıkacaklar, Yol kurbanı olanlar, ikrar verecekler, musahip olacaklar vb.) Postun üzerinde dara dururlar. Dede cem erenlerinden rızalık alır. Bir de kendilerini kendilerinden sorar. Dede hizmet sahiplerini erkândan geçirir, duasını okur. Meydancı postu

³ Niyaz eylemek kelime anlamıyla yalvarmak, dua etmektir. Hareket olarak ise eşîği, türbe kapısını niyaz etmek derken üç kere öpmek anlamındadır.

toplar, dededen duasını alır. Zakir deyişlerini söyler. Hizmet sahipleri ve diğer canlar semaha çıkar. Miraçlama okunur. Dede Kırklar semahını döner. Sofracı sofraları serer, lokma dağıtır, lokmalar yendikten sonra sofralar toplanır, sofracılar dualarını alırlar. Dede oturan-duran okumasıyla cem sona erer. Cem erenleri dedeye ve diğer taliplerle görüşerek ayrılırlar.

8.DAMAL ALEVİLERİNDE CEM TÖRENİ

Dede ceme girer, ayakta (darda) olan halka dar duasını verir. Sohbet eder. (Herhangi bir konuda ve ya o gün yapılacak olan cem hakkında bilgi verir.) Dede cemaatten razılık ister. Sorunlar varsa çözer. Küskünler barıştırır. Birbirilerinize haklarınızı helâl ediyor musunuz? Helal ediyorsanız “edeb-erkân-sükûtu lisan- mü'mine nişan” (Düzgün oturun, konuşmayın ve barışık olduğunuza dair niyazlaşın) diyerek edep erkâna dâvet eder. Cem'e katılacak olanlar evlerinde abdestlerini almış, temiz ve pak giyinmiş olarak cemevine gelirler. Dede posta niyaz eder ve oturur. Cem erenleri dedeye, rehber ve diğer canlara, niyaz ederler ve yerlerine otururlar. Sâlat ve selam verilir. Zakir on iki hizmet görev deyişini okur. On iki hizmet sahiplerine dede toplu dua verir. Post serilir ve duaları verilir. Çerağ uyandırılır ve duaları verilir. Duvazımam okunur. Miraçlama okunur ve Kırklar Semahı yapılır. İstek semahları yapılır. Mersiyeler okunur. Lokma hizmeti ve duaları verilir. Çerağ söndürülür. Post kaldırılır. On iki hizmet yapanların toplu duası verilir. Dağılma (Gidene - Durana) duası verilir. (Akyol, 2017, s. 16201).

9.ZAKİR VE DAMAL ZAKİRLİĞİ

Türk halk şiirinin ortaya çıkışında ve yaşamasında çok önemli katkısı olan Alevi âşıklık geleneği diğer bir adıyla zakirlik, Alevi toplumunun ibadet biçimi olan cemlerin temel öğelerinden birisidir. Çünkü zakirler cemde dedenin en yakın yardımcısıdır. Bir bakıma cemi dede ile yöneten kişidir.

Zakir, dedenin iznini alarak saza başlar. On iki hizmetin yerine getirilişinde deyiş ve duvazımları saz ile seslendirerek, hizmetlerin yapılmasına katkı sunar. Örneğin Kербela bölümünde mersiyeler ile cem birlemede miraçlama ve semahlar okuyarak cemde bulunanlara büyük coşkunluk verir.⁴

Her saz çalıp deyiş söyleyen kişi zakir olamaz, cemde zakir olmak inanç sağlamlığı gerektirir. Alevi inancı zayıf olan bir kimse ne kadar iyi saz çalarsa çalsın ona zakir diyemeyiz. Zakir bayan da olabilir. Zakir olmak için dede soylu olmak gerekmez.

Damal'da zakirlerin elindeki saza Telli Kur'an denir. Zakir deyişleri söylemeden önce sazını üç kere öpüp başına koyar. Sazını üç kere öptüğü sıra da Allah, Muhammed ve Ya Ali der.

Damal Türkmenlerinde dedeler, pir ve mürşit düzeyindedirler. Cem törenleri için, Zakir ve Dede'nin bulunması şarttır. Zakir cem yapılırken semahı yürüten çalgıcıdır. Damal ilçesine Dereköylü zakir Cafer Avalar, bir zakirdir.

Damal'ın merkezinde ve hemen hemen bütün köylerinde cem evi vardır. Cem törenleri diğer Alevi inançlı kesimlerle uygulama yönüyle pek bir farklılık göstermez. Fakat şive farkı vardır. Damal Alevilerinin dilleri öz Türkçe'dir.

Damal'da uygulanan cem törenlerine diğer alevi cemlerinde olduğu gibi düşkünler katılamazlar. Karısını boşanmış, kız kaçıran evlenmiş, kalbi ikilemiş, kimseler ceme katılamazlar. Cemde bulunan herkes, birbirinin kardeşidir, birbirinin bacısıdır. Orada insanlar can olarak adlandırılır. Kimse oraya düşmanlık duygularını taşıyarak giremez. Sorunlu insanlar ceme asla alınmaz ve lokması yenmez. On iki hizmet sahipleri, bu uygulamayı yürütürler.

10.DAMAL TÜRKMENLERİNDE SEMAH VE ÇEŞİTLERİ

Semah, Alevilerin ibadeti olan cemin ayrılmaz bir parçasıdır. Semah; cemin belli bir aşamasında bağlama eşliğinde kadın ve erkek canların çalınan nefesler eşliğinde birlikte yaptıkları ibadettir. Damal'da semahın sadece cem evlerinde yapılabileceği başka mekânlarda yapılan semahların asıl semah olmadığı düşüncesi vardır.

⁴AVALAR, Cafer

Turna semahı, Kırklar Semahı, Ağır Semah, Akşam Semahı gibi semahlar vardır.

Turna Semahına Örnek

Yüceden Gelen bezirgân,
Şeridine bele beni,
Düşmüşem toza toprağa,
Tut elimden kaldır beni.

Şeridinden ben geçmezem,
Doğru yolundan şaşmaza,
Ben o Şah'ımdan geçmezem,
Böyle bildir Şah'a beni.

Şah'ımın yolları düzdür,
Geceler bana gündüzdür.
Şah'ım orada yalnızdır,
Eyletme de gönder gelsin.

Bu arı ne çetin arı,
Yandı yüreğimin varı,
Çek ata Şah'a beni
Yanı sıra gönder gelsin.

Kanber oğluyam ben oldum,
Yandım küllere boyandım.
Ben bir günahkâr kulunam,
Böyle bildir Şah'a beni.

Yerler, gökler semah döner,
Valarım İmam Hüseyin'e.
Has nenni nenni nenni,
Dost nenni nenni nenni.

Çarka girin bacılar,
Varalım İmam Hüseyin'e.
Has nenni nenni nenni,
Dost nenni nenni nenni

11.DAMAL CEM EVİNDE YAPILAN CEMLER

Kırklar Cemi: Aleviliğin temel ibadeti olan cemin kaynağıdır. Kırklar meclisi, zamanı mekânı belirli olmayan içinde Hz. Ali'nin de olduğu, Hz. Muhammed'in sonradan katıldığı bir ulular meclisidir.

Görgü Cemi: Kişilerin görgüleri yapılmakta, hukukî ve sosyal konulardaki sorunları halledilmekte, Öbür dünyada vereceği hesabı dünyada iken vermesi ve Allah indinde temiz hale gelmesi hedeflenmektedir. Her alevi yılda bir kez görgü ceminden geçer.

Müşahiblik Cemi: İki ailenin Müsahib olmasıdır. Yani iki aile bireylerinin ilke birliği, yaşam birliği ve daha da ileriye giderek kardeşlik anlaşmasının müşahiplik vesilesiyle ikrarlaştırılmasıdır.

Abdal Musa Cemi: Abdal Musa ceminde kural olarak bir yola alınma veya görgü amacı yoktur. Bu cemlerde köy halkı bir araya toplanır. Darginlar, küsler barışır, komşular birbirlerine lokma verirler.

Hızır Cemi: Hızır'ın uğradığı yerlere, bolluk ve bereket getirdiğine, dertlere derman, hastalara şifa olduğuna ve aynı zamanda uğurun ve kısmetin sembolü olduğuna inanılır. Bu yüzden, darda kalanlar, "Yetiş ya Hızır" derler. Hızır ayında üç gün oruç tutulur Hızır kurbanı kesilir ve Hızır cemi yapılır.

Kurban Cemi: Kurban cemi yılda bir kez yapılır. Bu cem bayram sabahı halka namazı şeklinde yapılmaktadır. Kurban bayramı kesilen kurbanlar birlikte pişirilir ve ibadet sonrası yenilir. İsmail peygamber adına kesilen bu kurbanın amacı paylaşımdır. Dede gülbangını okur. Zakir kurbanla ilgili deyiş okur.

Muharrem Cemi: Aleviler Muharrem ayında on iki gün oruç tutup Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesini anarlar ve matem içinde olurlar. On iki gün boyunca her türlü eğlence ve zevkten geri dururlar. Su içmezler ve kesinlikle hiçbir cana kıymazlar. Buna bağlı olarak da et yenilmez ve Hz. Hüseyin'in çektiği acıları adeta hissetmek isterler. Muharrem ayında, Muharrem orucu bittikten sonra Hz. Hüseyin'in anısı için Matem cemi düzenlenir. Can Aşı Damal yöresinde Aleviler Muharrem ayının 12. günü Kerbela şehitlerinin anısına, onların ruhları can aşısı yani aşure pişirirler. On İki İmamları anlamak gayesiyle en az 12 çeşit yiyecekte yaparlar. Yarma, nohut, kuru üzüm, kuru incir, fındık, fıstık, ceviz, kurutulmuş kaysı ve şeker gibi malzemeler önceden alınıp hazırlanır. Aşureler pişerken dede dua verir. Piştikten sonra çocuklar ellerinde kaşıkla hane hane dolaşarak aşure yerler. Sonra da On İki İmamların önünde olsun diyerek haneden ayrılırlar.

Her yıl Muharremde cemevleri dolup taşmakta, konferanslar verilmekte, ibadet edilmekte ve her şeyden önce toplumun birliği sağlanmaktadır.

Dardan İndirme Cemi: Bu cemde bir can Hakk'a yürüdüğü zaman ölen canın müşahibi-genel olarak 40.günde yoksa bir yıl içinde- dara çekilir. Ölen müşahibin alacağı vereceği varsa sağ kalan müşahibi tarafından darı indirilir. Helalleşilir borcu varsa ödenir. Duası alınır görülür ve dardan indirme kurbanı kesilir. Zakir duasını okur dede tekbir verilir kurban kesilir.

12.SONUÇ

Birçok kültür ve medeniyete beşiklik etmiş olan Anadolu toprakları farklı tarihlerde yaşayan topluluklardan kalma büyük izler taşımaktadır. Bu topluluklardan biri de Alevilerdir. Alevilik alevi dedelerini öncülüğünde kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiştir. Aleviliğin temelinde Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve bağlılık vardır. Alevi inancında

Bunun için Alevi olmanın şartı olarak müşahip tutulması ve görgüden geçmesi ile düşkün olmaması kaideleri vardır. Böylece kişi sadece kendisinden değil çevresinden de sorumlu hale getirilmiştir

Cem törenleri Alevilikte büyük önem arz etmekte, adeta Aleviliğin temelini teşkil etmektedir. Miraç esnasında Hz. Muhammed'in yaşadığı kabul edilen Kırklar cemine dayandırılan cem törenleri, küçük farklılıklar olmakla birlikte uygulamada her yerde aynı temel özellikleri taşımaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda Alevilik, Damal'da Cem Töreninin Uygulanışı ve Zakirlik Cemlerin Uygulanışının diğer yörelerdeki uygulamalardan çok bir farkı olmadığı görülmüştür. Damal'da yapılan cem törenlerine diğer Alevi cemlerinde olduğu gibi düşkünler katılamazlar. Cemde bulunan herkes

eşittir. Damal Alevilerinin bütün düsturları aynı olmakla beraber sadece dil ile ifade edişlerinde farklılık vardır.

KAYNAKÇA

Acat, Y. (2014). *Klasik Arapça Sözlüklerde "Alevi" Teriminin Anlamı ve Semantik Tahlili Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*. Bingöl Üniversitesi Yayınları.

Akyol, C. (2017). Ardahan/Damal Yöresinde Gözükızıl Ocağı Süreğinde Görgü Cemi ve Düşkünlük Sistemi. *Alevilik-Bektaşılık Araştırma Dergisi*.

Kaya, D. (2014). *Türk Halk Edebiyatı Kavramlar ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Özdemir, İ. (2012). *Aleviğin Yazılmayan Tarihi, Kavramlar-Kaynaklar-On İki İmamlar-Tarih-Süre-İnanç-İbadet-Edebiyat*. Ankara: Kripto Yayınları.

Uçar, R. (2006). *Alevilik-Bektaşılık (Abdal Musa Tekkesi Üzerine Bir Araştırma)*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları.

Yaman, A. (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Ankara: Elips Yayınları.

<https://www.alevinet.com/2016/05/17/alevilikte-ocak-kavrami/>

<http://www.saskarahaber.com/ardahan-damal-tarihcesi/>

<https://ardahan-alevileri.tr.gg/Damal-Tarihi.htm>

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/İslam-Alimleri-Ansiklopedisi/>

<https://ardahan-alevileri.tr>.

<https://buelentkorkmaz.wordpress.com/test1/cemevi-ve-cem-ibadeti/>

<https://www.nedir.com/d%C3%BCvaz-imam>

<https://alevikutuphanesi.wordpress.com/2013/08/26/semah-nedir/>

<https://osmanlica.ihya.org/hadim-ul-fukara-nedir-ne-demek.html>

Sözlü Kaynaklar

Kaynak kişinin:

Adı: Ali Ekber

Soyadı: Göktekin

Doğum Yeri ve Yılı: 11.11.1949/ Posof

Eğitim durumu: İlkokul mezunu

Anlattıklarını doğup büyüdüğü çevreden öğrenmiştir.

Adı: Hüseyin

Soyadı: Akalın

Doğum Yeri ve Yılı: 11/12/1953Damal

Eğitim durumu: İlkokul mezunu

Anlattıklarını doğup büyüdüğü çevreden öğrenmiştir.

Adı: Cafer

Soyadı: Avalar

Doğum Yeri ve Yılı: 05.05.1957/ Posof

Eğitim durumu: İlkokul mezunu

Anlattıklarını içinde doğup büyüdüğü çevreden öğrenmiştir.